نەڤی یێ بەدرخان
جەلادەت،
فیداکار خوەدێ یێ هیمەت
جەندەکێ وی کر دڤر دە بن ئاخ بوو
گیانێ وی بلندی ئاسمان بوو..
د رییا نیشتمان
خوەدییێ پجان
گیانێ خوە کر قوربان
نە مری یە، زندییە...
ناڤێ وی ئەبەدی یە.(٨)

جگەرخوێن*(١٩٠٣-١٩٨٤)

بێگومان روون و ئاشکرایە جگەرخوێن لەماوەی (٨٠) ساڵی تەمەنیدا، خزمەتێکی زۆری کوردو بزاڤی رزگاری خوازی کوردستانی کردووە، هەر لەمنداڵییەوە، ئاوارە بووەو هەر بەئاوارەییش لە ستۆکهۆڵمی پایتەختی وڵاتی (سوید) سەری نایەوە، شایانی ئاماژە پێ کردنە کە جگەرخوێن جگە لە خەباتی سیاسی چەکداری زیاتر لە (٢٥) کتێبی یشی چاپ کردووە، چەند

٨- ئەم پارچە هەڵبەستە لەسەرگۆڕی جەلادەت بەدرخان نووسراوە، هەڵبەستەکەش لە وێنەیەک وەرگیراوە، کە برای بەڕێز دیار دۆسکی: سەرنووسەری گۆڤاری (مەتین) بەدیاری پێشکەشی کردم.
(*) ناوی تەواوی (شێخ مووسە کوڕی حەسەن)، لە ساڵی ١٩٠٣ لە گوندی (حەسار) نزیک شاری ماردین لە دایک بووە، لەشەوی ٢٢-٢٣/١٠/١٩٨٤ کۆچی دوایی کردووە.

دەستنووسێکیشی هەیە لە بوارەکانی مێژووی کورد، ڕێزمانی کوردی، فەرهەنگ و زمان و شیعرو چیرۆک، پەیوەندی لەگەڵ قەدری جان دا هەبووە، هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێکرد، ئەمەش وای لەجگەرخوێن کردووە کە شیعرێک بەناوی «دێرک» پێشکەش بە قەدری جان بکات کەتیایدا ستایشی دەکات و دەڵێت:

ئەی هەڤالۆ دەلالۆ، تۆ هەر تشتی دزانی
دزمانێ مە کوردانی تو وەک مەلایێ خانی
تو خورتەکی چەلەنگی ئەز کالەکی زەمانی
دل و گەردەن شکەستی بەندەوارێ خزانی
خوەدێ تە خوەش بهێلە، تو خۆرتەکی جوانی
تاکو دەڵێت:
دێرک چ خوەشە ب دارو ئاڤە
ئەڤ ئاڤە ل هەر، دەرێ بەلاڤە
یەک غابە، بەلێ بهوشتا مەئوا
پڕ مشمش وسێڤ و دارو سەلوا(٩)

قەدری جانیش بەم بۆنەیەوە، شیعرێک بەناوی «جگەرخوێن» دەهۆنێتەوەو، لێرەدا بۆمان روون دەبێتەوە کە پەیوەندییان زۆر بەهێز و پتەوبووە، بۆیە بەشیعرێکی نازک و رند وەڵامەکە دەداتەوە و دەڵێت:

٩- ئەم شیعرەی لە گۆڤاری هاوار ژمارە (٥)دا بڵاوکردۆتەوەو، بەڵام سێ پارچەی دی لە پێنج خشتەکی بۆ زیاد دەکات و ناوەکەشی گۆڕیوەو کردوویەتییە «ژ قەدری جان رە». جگەر خوێن، پەسنادێرکێ، ژ/ هاوار، ژ/ ٥، شام ١٩٣٢، ل ٧ .

د دەما هەشێ من وەندا دبوویی
مزگینەک ژمن رە هات وگۆت: بخوین.
من جەگەر پەرتی، من دل هیلوویی،
مێزە کر ئەڤ مزگین ب ناڤێ جەگەرخوین
***
هەڤالێ خۆشەویست پەسنا گوندێ من،
ب ئاه و کەسەران پێشکێش ددی من.
ژ نوو ڤە پێتەک ئار، داسەر داغێ من.
دەردو کول تەڤدا بێن تەوشێ جەگەرخوین!(١٠)

عوسمان سەبری *(١٩٠٥-١٩٩٣)

عوسمان سەبری یەکێکە لەشاعیرە ناودارەکانی کورد، کەپەیوەندی و دۆستایەتی لەگەڵ قەدری جاندا هەبووە، پەیوەندییەکەیان زۆر بەهێزبووە، بەبەڵگەی ئەوەی لەیەکەم گۆڤاری (هاوار)دا، پەخشانێکی لەژێر ناوی: (هاوار هەبە... گازی ل دوویە) بلاوکردۆتەوەو وەک دیارییەک پێشکەش بە عوسمان

١٠- قەدری جان، جەگەرخوین، گ: هاوار، ژ:١٢، شام ١٩٣٢، ل٢ . (لاتینی)

(*) عوسمان سەبری لە ساڵی ١٩٠٥ لە کوردستانی باکوور، لە گوندی (نارنجی) سەر بە خێڵی «مردیس» لە دەڤەری ماردین هاتۆتە دونیاوە، لەساڵی ١٩٢٩ کاتی شۆڕشی شێخ سەعید تێکدەچێت، ناچار دەبێت بەرەو شام بکەوێتەڕێ، لەدەرچوونی گۆڤاری (هاوار)ی میر جەلادەت بەگ بەشیعر و وتار و چیرۆک بەشداری تێدادەکات، نازناویشی (ئاپۆ)بووە، لە تەمەنی (٨٨) ساڵیدا، لە ١١/ ١٠/١٩٩٣ماڵئاوایی دەکات و دەچێتە ژێر رەحمەتی یەزدانی مەزن، لە گوندی بەرکەڤرێ لە ١٣/ ١٠/١٩٩٣ سەر بە شاری قامیشلو بە خاک دەسپێرێ.

سەبری کردووەو بەپارچە شیعرێک کۆتایی بەپەخشانەکە هێناوە، لەم بابەتەدا موژدەی دەرچوونی گۆڤاری (هاوار) بە عوسمان سەبری رادەگەیەنێت هەروەکو خۆی دەڵێت:

ژین چقاس دەلالە
دنێڤ باڤ و براندا
دل هەیە کو نە نانە
بەر برینێن رماندا[(١١)]

کاتێک عوسمان سەبری چاوی بەم بابەتە دەکەوێت، زۆر خۆشحاڵ دەبێت، بۆیە خۆی پێ راناگیرێت و دەست دەداتە خامەکەی و بەجوانترین شیعر بە ناوی «بەردێلک»* وەڵامی «قەدری جان» دەداتەوە:

ژین خوەشە ب خورتی
ل کوردستان ب کوردان
باڤ و بران، چ بکم؟
هەموو من تێ ب دەردان.
***
من دل تو جار نەنالی
من زار تو جار نەکالی

١١- قەدری جان، (هاوار هەبە- گازی ل دوویە)، گۆڤاری: هاوار، ژ: (١)، شام، ١٩٣٢، ل٧ .

* جگە لەم پارچە شیعرە عوسمان سەبری شیعرێکی دیکەش بۆ قەدری جان کردووە دیاری کە بەناوی (سەرسالا من) کە لە ژمارە (٥٣) گۆڤاری هاوار ساڵی ١٩٤٣ بلاوی کردۆتەوە، کەچی شیعرەکە لە ١٩٣٣/١٢/٣١ نووسراوە.

ب دل هشکی ب لالی
سینگا خوه دا بەر رمان.(١٢)

بێجگە لەم شاعیرو رۆشنبیرانە، هی تریش هنە کە لاپەڕەکانی ژیانی بەسەرهاتی قەدری جان تۆماردەکەن، لەوانە عیزەت ئاغایێ دێرکی یە(*) وادیارە لەگەڵ شاعیر جگە لە هاوڕێیەتییان خەڵکی یەک زێدن، بۆیە لەوەفاداریدا شیعرێک بۆ گیانی پاکی دەهۆنێتەوەو لەسەر گۆڕەکەی دەیینووسێت کە خۆشیی کێلەکەی دروست کردووە، لێرەدا بەپێویستمان نەزانی پارچە شیعرەکە وەک نموونە بهێنینەوە و باسی بکەین، چونکە لەژیانی و بەسەرهاتی قەدری جان خستوومانەتەڕوو.

١٢- عوسمان سەبری، بەردێلک، گ: هاوار، ژ: ٢، شام ساڵی ١٩٣٢، ل١٠ . (لاتینی).
(*) عیزەت ئاغایێ دێرکی کە بە «عیزەت ئاغا» ناسراوە، ساڵی ١٩٢٠ لە کوردستانی باکوور، لەشاری «دێرک» هاتۆتە دنیاوە، بۆ ماوەیەک لە سوورگونی و موگرایێ درێژەی بەژیانی خۆی داوە، بەڵام لە ساڵانی پەنجاکان ناچاردەبێت سەری خۆی هەڵگرێ و بەرەو شام بکەوێتەڕێ. بەداخەوەش لەتەمەنی (٥٩) ساڵیدا واتە ساڵی ١٩٧٩چووەتە بەر دلۆڤانی خوای مەزن.

بەرهەمەکانی قەدری جان

لە راستیدا قەدری جان گەلێ بەرهەمی نایابی بەجێهێشتووە خامەکەی دریغی لە هیچ بابەتێکی فەرهەنگ و زانستی نەکردووە، لەژێر فاکتەری لێزانی و نەتەوە ئارایشیداو شان بەشانی شیعرە نەتەوەییەکانی خۆی داوە بەدەم لافاوی فرمێسک و خوێنەوە.

گرنگترین بەرهەمەکانی شاعیریش لەم بوارانەدا ئەمانەن:

١- رێبازی روسی، کە دانراوی (گریگۆری پێتروف)ە، قەدری جان بەسەر پەرشتی (د. ئەحمەد نافیز) وەریگێڕاوەتە سەرزمانی کوردی و ئەلقە بەئەلقە لە رۆژنامەی «رۆژانوو» کە لە ژمارە (٤-١٧) کۆتایی هاتووە، لەساڵی (١٩٤٤) تاکو (١٩٤٥)بڵاوی کردووتەوە، شایانی ئاماژەپێ کردنە، ئەم پەرتووکە هەمووی لەلایەن شاعیر بڵاونەکراوەتەوە و ئاماژەشی پێ نەکردووە، کەتەواو بووە یاخود هێشتان ماوە.

٢- شڤانی کورد، کەهی عەرەبی شەمۆیە و لە فەرەنسییەوە وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی و بەپیتی لاتینی لەساڵی (١٩٤٧) لە بەیروت چاپی کردووە. شایانی باسە لە چاوپێکەتنێکی تایبەتیدا لەگەڵ هێژا دلاوەر زەنگی پێی راگەیاندم کە: «ئەم پەرتووکە هی قەدری جان نییە بەڵکو ئەو تەنیا هاریکاری کردووە.

٣- ئەلف با کوردی: تاکو ئێستا نەزانراوە ساڵی چەند

چاپکراوه، بەڵام له هەندێ له سەرچاوه ئاماژەیان پێ کردووه.

٤- داستانی بارزانی که به شیعر نووسراوه، له ساڵی ١٩٤٧ له وڵاتی شام چاپیکردووه. سەبارەت بەم داستانه دکتۆر احمەد دزەیی دەڵێت:«مامم(واته عەلی فەتاح دزەیی ئا.ع) ئەم شیعرەی لەبەرکردبوو، زۆر حەزی لێ دەکردو هەر لەبەر خۆیەوه دەیگۆتەوه. بەسەرهاتی ئەم شیعرەش مامم بۆی گێڕامەوه: گوایه قەدریجان کاتی خۆی لەسەر کارتێکی یادگار رەنگاورەنگ نەخشراو نووسیبووی و چەندین دانەشی لەبەر گرتبۆوەو بەسەرکوردەکانی ئەوێ دابەش کردبوو، ئەوا دانەیەکی لای مامم، تا ئەو ساڵانەی دواییش هەر مابوو. منیش لەلای خۆم تۆمار کردووه لەدەفتەرێکدا. (بڕوانەی ماستەری مامۆستا بەکر شاکر).

٥- دیوانی شیعری له ساڵی ١٩٥٧ له سووریا چاپیکردووه. بەڵام هەتاوەکو ئێستا بەرچاونەکەوتووه. هەروەها له هەمان چاوپێکەوتندا نووسەر دلاوەر زەنگی دەڵێت: (تو دیوانێن قەدری جان ل سووریێ نەهاتنه چاپکردن).

پاشکۆکان:
پاشکۆی یەکەم:

* شیعرەکانی

هاوار هەبە. گازی ل دوویە
ژ بۆ نا براێ من ئۆسمان سەبری

ژین چقاس دەلالە
د نێڤ باڤ و بران دا.
دل هەیە کو نە نالە
بەر برینێن رمان دا.
ئەڤ برینا رمانە؛
بارەکێ پر گرانە؛
کەزەب، گورچک نەمانە؛
ل پەپووکێن خوەهان دا.
هاوارا مە ڤایە،
خەوا بێکێر بەلایە،
قەت شک تێدا نەمایە،
دگوتنێن یاران دا.

* گوڤاری: هاوار، ژمارە: ١، سالی ١٩٣٢، ل٦ .